

Олег Блінов

ОРГАНІЗАЦІЙНІ РЕСУРСИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Блінов Олег. Організаційні ресурси психологічної реабілітації військовослужбовців.

Вступ. Професійна діяльність військовослужбовців пов'язана з руйнівним впливом бойового стресу. Він може спонукати до радикальних змін в когнітивній, афективній, мотиваційній, смисловій та поведінковій сферах комбатантів, дезадаптації, виникнення бойових психічних травм, розвитку гострих стресових і посттравматичних стресових розладів. Збереження та зміцнення психічного та фізичного здоров'я військовослужбовців вимагає застосування різних форм, заходів, методів психологічної реабілітації.

Мета. Проаналізувати різновиди організаційних ресурсів психологічної реабілітації та особливості її проведення з військовослужбовцями.

Методи. Контент-аналіз літературних джерел та документів, спостереження, експертна оцінка фахівців. Анкетування респондентів та психодіагностика.

Результати. Установлено, що організаційні ресурси психологічної реабілітації військовослужбовців є поєднанням різнобічних форм і методів, спрямованих на досягнення позитивних результатів в лікуванні військовослужбовців. Вони застосовуються в індивідуальній чи груповій роботі. Ефективність психологічної реабілітації залежить від своєчасного виконання індивідуальних реабілітаційних програм, які стали не тільки організаційною формою, але і змістом персональних позитивних перетворень. Організаційні ресурси психологічної реабілітації поділяються на матеріальні, людські та відповідного нормативно-правового забезпечення.

Висновки. З'ясовано, що психологічна реабілітація військовослужбовців потребує значних організаційних ресурсів для її проведення. Напрямок особливої уваги є психологічна реабілітація поранених військовослужбовців, які стали інвалідами під час бойових дій. Сучасний стан психологічної реабілітації вимагає комплексного підходу до її проведення за п'ятьма основними етапами.

Ключові слова: військовослужбовці, учасники бойових дій, психологічна реабілітація, поранені, інваліди, адаптація.

Blinov, Oleg. Organizational resources of psychological rehabilitation of servicemen.

Introduction. The professional activities of servicemen are associated with the destructive effects of combat stress. This can lead to radical changes in the cognitive, affective, motivational, value, and behavioral systems of combatants, as well as to their maladjustment, development of combat mental trauma, acute stress and post-traumatic stress disorder. Servicemen's mental and physical health can be maintained and strengthened through the use of various forms, and methods of psychological rehabilitation.

Aim. To analyze the peculiarities of servicemen psychological rehabilitation and the types of its organizational resources.

Methods. Content analysis of literature sources and documents, observation, expert evaluation, surveys and psychodiagnostics.

Results. The organizational resources of servicemen psychological rehabilitation include various individual and group forms and methods aimed at achieving positive results in servicemen treatment. The effectiveness of servicemen psychological rehabilitation depends on the timely fulfilment of individually-tailored rehabilitation programs, which should become not only an organizational form, but also the content of positive personal transformations. Organizational resources of psychological rehabilitation are divided into material, human and legal.

Conclusions. The psychological rehabilitation of servicemen requires significant organizational resources. Special attention should be paid to the psychological rehabilitation of combat-disabled servicemen. The currently used psychological rehabilitation requires a five-stage comprehensive approach.

Keywords: Servicemen, combatants, psychological rehabilitation, wounded, disabled, adjustment.

Вступ. Актуальною проблемою сьогодення є організація та проведення психологічної реабілітації військовослужбовців. За даними авторів (Блінов, 2013-2019; Бриндіков, 2018; Лесков, 2008; Попелюшко, 2020 та ін.), потребує вирішення значна кількість питань як теоретичного, так і практичного характеру. Організація реабілітаційної роботи вимагає державного комплексного підходу, досвідчених фахівців, змістовного фінансового забезпечення реабілітаційних заходів тощо.

Практичний досвід психологічної реабілітації свідчить про багаторівневність та багатофакторність цього процесу. Він характеризується тривалістю, енергетичною насиченістю його елементів, участю в реабілітаційних процесах значної кількості фахівців різних спеціальностей та соціального статусу – медичних працівників, психологів, соціальних працівників, волонтерів тощо.

Формування нової адаптаційної платформи комбатантів здійснюється комплексно на основі формування нових ментальних програм життєдіяльності військовослужбовців, вироблення у них нового алгоритму організаційно-поведінкових стереотипів.

Особливої уваги в реабілітаційному процесі потребує категорія пацієнтів, які були поранені, особливо ті з них, хто став інвалідом в результаті бойових дій.

Науковці кожен по-своєму бачать організацію та здійснення психологічної реабілітації військовослужбовців.

Так, наприклад, за думкою Р. П. Попелюшко (2020), психологічна реабілітація – це комплекс психофізіологічних, психотерапевтичних, організаційних та медичних заходів, спрямованих на відновлення порушених (втрачених) психічних функцій і корекцію соціального статусу комбатантів, які отримали «бойову психічну травму». Вона здійснюється у таких напрямках, як: організаційна робота, психопрофілактика, психодіагностика, психологічне консультування, психокорекція, психотерапевтичний вплив, робота з сім'ями комбатантів. Автором обґрунтовано психолого-аксіологічний підхід до вивчення особистості комбатанта, який поєднує системний опис психолого-фізіологічних та ціннісних особливостей та умов розвитку його особистості, як неповторної та унікальної цілості буття комбатанта (Попелюшко, 2020).

У дослідженні проблеми психологічної реабілітації Ю. Л. Бриндікова (2018) розглянуто й обґрунтовано теоретичні та методичні основи організації реабілітаційної діяльності з військовослужбовцями, які брали участь у бойових діях, на основі впровадження арт-терапії, ігрових технологій, тренінгів, сімейної терапії. Унаслідок наукового пошуку визначено, що реабілітація військовослужбовців-учасників бойових дій є цілісним комплексом медичних, фізичних, психологічних, соціальних, педагогічних заходів, спрямованих на відновлення здоров'я, психоемоційного стану і працездатності військовослужбовців-учасників бойових дій. Встановлено, що, попри наявність в Україні низки нормативно-правових документів щодо здійснення реабілітації, чинне законодавство не в змозі забезпечити проведення належного рівня комплексної реабілітації військовослужбовців Збройних Сил України, що були задіяні у військових діях (Бриндіков, 2018).

Необхідність проведення психологічної реабілітації підкреслюється в науковій роботі В.О. Лескова (2008). У дослідженні визначено сутність соціально-психологічної реабілітації, яка полягає у системі психологічних, психотерапевтичних та психолого-педагогічних заходів, що виконуються поетапно та спрямовані на відновлення психічного здоров'я, порушених психічних функцій та станів, особистісного та соціального статусу військовослужбовців, які отримали психічну травму у районах військових конфліктів. За результатами теоретичного вивчення предмета дослідження розроблено методику діяльності клубу воїнів-інтернаціоналістів як форми соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців запасу, що були учасниками бойових дій у районах воєнних конфліктів (Лесков, 2008).

Отже, аналіз поглядів фахівців на проведення психологічної реабілітації свідчить про те, що дослідження розкривають питання проведення психологічної реабілітації військовослужбовців (у тому числі поранених-інвалідів) після їх участі у бойових діях.

Але невирішеним залишається вивчення проблеми надання допомоги військовослужбовцям в динаміці трьох основних складових процесу проведення психологічної

реабілітації – превентивної до початку діяльності в екстремальних умовах, під час її здійснення та після її завершення.

Мета дослідження. Проаналізувати різновиди організаційних ресурсів психологічної реабілітації та особливості її проведення з військовослужбовцями.

Завдання дослідження. Визначити специфіку організаційної системи психологічної реабілітації комбатантів, яка сформувалася в сучасних умовах функціонування Збройних Сил України та запропонувати організаційні форми роботи щодо її удосконалення.

Методи та організація дослідження. У процесі роботи використовувалися контент-аналіз літературних джерел та документів, спостереження, експертна оцінка фахівців. Виконувалося анкетування респондентів та їх психодіагностика. Оцінка та дослідження особливостей функціонування системи психологічної реабілітації були організовані впродовж 2014-2021 р.

Вибірка дослідження. У дослідженнях брало участь 690 військовослужбовців. З них чоловіків – 642 (93%), жінок – 48 (7%). Віком до 21 року – 185 осіб (27%), 21-30 років – 180 осіб (26%), 31-50 років – 215 осіб (31%), за 50 років – 21 особа (3%), не вказали свій вік в анкеті 89 осіб (13%).

Учасників бойових дій було 408 осіб (59%), не брали участь у бойових діях – 282 особи (41%). Перебувало на лікуванні в госпіталі – 369 осіб (53% загальної чисельності вибірки респондентів). Серед тих, хто проходив лікувальний курс, було учасників бойових дій 263 особи, не брали в них участь 106 військових. З учасників бойових дій мали поранення 97 осіб (37%), з них 33 особи є військовослужбовцями з ампутованими кінцівками; контузії отримали 46 осіб (18%).

Результати дослідження та їх обговорення. Організаційні ресурси психологічної реабілітації військовослужбовців – це сукупність форм і методів, за допомогою яких виконуються психореабілітаційні заходи та створюються передумови досягнення позитивних результатів в лікуванні військовослужбовців.

Вони застосовуються в індивідуальній чи груповій роботі з пацієнтами з використанням найбільш продуктивних для них заходів та засобів психологічної реабілітації.

Змістовним напрямком психологічної реабілітації є робота з пораненими військовослужбовцями. Особливо це стосується осіб, які втратили зір, кінцівки, мають внутрішньочерепні травми: струси головного мозку (контузії), отримали внутрішні ушкодження органів тощо; стали інвалідами в результаті участі в бойових діях.

Ефективність психологічної реабілітації залежить від своєчасно складених індивідуальних реабілітаційних програм, які стали не тільки організаційною формою, але і змістом персональних позитивних перетворень.

Організаційні ресурси психологічної реабілітації поділяються на матеріальні та людські. Їх використання регулюється відповідними нормативно-правовими документами.

До складу матеріальних ресурсів входять: приміщення для роботи, умови праці, фінансування проєктів, психологічні методи та інструментарій для роботи з людьми, оплата праці фахівців з реабілітації тощо.

Людські ресурси складаються з особистісних характеристик фахівців та їх професійних навичок. До складу особистісних характеристик входять: індивідуально-психологічні особливості, стиль поведінки, характер, емоційно-вольові якості тощо. До професійних навичок належать: рівень професійної підготовки, спроможність тривалий час виконувати професійні обов'язки в негативних емоційно-енергетичних умовах праці з постраждалими, ефективність роботи тощо.

Нормативно-правові документи створюють юридичне «поле» для організації і проведення роботи. Вони виступають інформаційним ресурсом для регуляції правових відносин між усіма елементами психологічної реабілітації військовослужбовців (як у комбатантів, так і в тих, хто не брав участь в бойових діях).

Теорія проведення психологічної реабілітації вже пройшла свою апробацію на практиці та отримала своє відображення у науковій літературі (Блінов, 2013-2019; Бриндіков, 2018; Кіх,

Волянський & Блінов, 2015; Лесков, 2008; Попелюшко, 2020; Стеблюк, Гончаренко & Швець, 2017 та ін.).

Але існуючий організаційний стан психологічної реабілітації вже не відповідає сучасним вимогам і потребує удосконалення. Тому пропонується в моделі психологічної реабілітації розглядати п'ять основних етапів:

1. Превентивна психологічна реабілітація до участі в екстремальних умовах діяльності.
2. Психологічна реабілітація під час виконання бойових завдань.
3. Психологічна реабілітація після виведення з зони бойових дій (у місцях постійної дислокації військових частин).
4. Психологічна реабілітація військовослужбовців на базі військових госпіталів.
5. Психологічна реабілітація комбатантів, звільнених у запас (за місцем проживання, у військових санаторіях тощо).

Превентивна реабілітація виступає в загальному вигляді системою послідовних заходів, в основі яких знаходиться комплексна робота органів управління та психопрофілактична діяльність фахівців. Вона спрямована на:

- інформування військовослужбовців про можливі наслідки участі в бойових діях і організації психологічної реабілітації;
- навчання основам психічної саморегуляції;
- ознайомлення з системою роботи фахівців щодо надання психологічної допомоги комбатантам з бойовими психічними травмами;
- навчання активу з числа військовослужбовців підрозділів для надання психологічної допомоги в подоланні наслідків бойового стресу тощо.

Психологічна реабілітація під час виконання бойових завдань спрямована на:

- вивчення умов бойової діяльності, рівнів впливу стрес-факторів;
- аналіз навченості військовослужбовців у подоланні страху і травматичного стресу, психічної стійкості комбатантів;
- вивчення взаємин у колективах, готовності взяти відповідальність на себе;
- аналіз боєздатності військових і прогнозування психогенних втрат;
- визначення потреби в ресурсах, часу та успішності психологічної реабілітації;
- здійснення контролю психогенних реакцій на травматичний стрес (бойова стресова реакція, бойова втома, посттравматичні стресові розлади, реактивні стани тощо);
- профілактику психогенних захворювань (наслідків бойового стресу) і військово-соціальну роботу.

Психологічна допомога комбатантам поділяється на: оперативну психологічну допомогу (на рівні роти) у вигляді психологічної підтримки, психологічної корекції; психологічну допомогу на рівні батальйону (бригади), спрямовану на здійснення психологічної підтримки, психологічної корекції, психологічного консультування, психотерапії.

Психологічна реабілітація після виведення з зони бойових дій (у місцях постійної дислокації військових частин) зосереджується на:

- розподілі військовослужбовців на категорії за ступенями ураження бойовим стресом (низький, середній, високий рівні) та відправленні в госпіталі тих, хто потребує стаціонарної допомоги;
- виконанні заходів декомпресії з військовослужбовцями.

Психологічна реабілітація військовослужбовців у військових госпіталях зосереджується на:

- наданні послуг фахівцями з психологічної допомоги у вигляді психопрофілактики, проведенні психологічного консультування, психодіагностики, психологічної корекції, психологічної реабілітації, психотерапії, психологічного розвитку військовослужбовців;
- створенні у госпіталях сприятливих соціально-психологічних умов психологічної реабілітації пораненим;
- зміцненні об'єктивних умов психологічної реабілітації на основі підняття професійного рівня госпітальних психологів: їх профпідготовки, розвитку професійно-значущих якостей тощо;

- розкритті та зміцненні суб'єктивних умов психологічної реабілітації поранених: вивчення провідних особистісних якостей (когнітивних, афективних, смислових та поведінкових компонентів структури особистості), внутрішньої картини хвороби у постраждалих; вивченні та активації особистісного адаптаційного потенціалу військовослужбовців;
- створенні сприятливих для лікування групових умов: на рівні первинних соціальних груп (у лікарняних палатах між військовослужбовцями, в колективах медичних працівників госпітальних відділень); у вторинних соціальних групах (в колі сім'ї, друзів, колег по службі тощо);
- вивченні та врахуванні: професійної діяльності психологів, особистості пораненого у спілкуванні і діяльності, соціального середовища (на рівнях взаємин);
- аналізі та координації діяльності волонтерів; організації соціально-психологічної роботи з сім'ями; здійсненні інформаційної соціально-правової підтримки; допомозі у вирішенні матеріальних проблем.

Психологічна реабілітація військовослужбовців у військових санаторіях спрямована на:

- вивчення особливостей прояву розладів адаптації військовослужбовців (вплив посттравматичних стресових розладів; дії вторинних стресових факторів соціального порядку – соціального відкидання);
- супроводження процесу психологічної реадaptaції військовослужбовців;
- зміцнення ролі та місця діяльності державних і волонтерських організацій з психологічної реабілітації:
 - формування позитивного іміджу ветеранів бойових дій в суспільній думці;
 - професійна реабілітація (створення профорієнтаційних навчальних груп, консультаційних центрів);
 - організація спеціального мікросередовища спілкування для військовослужбовців – клуби за інтересами, громадські організації, спортивні заходи тощо;
 - організація соціально-психологічної роботи із сім'ями: груп спілкування, проведення психологічних тренінгів;
- проведення корегування смисложиттєвих орієнтацій військовослужбовців (екзистенційна терапія);
- проведення психокорекційної роботи з ветеранами та оцінку позитивних адаптивних зрушень:
 - застосування критеріїв оцінки ефективності психологічної реабілітації (інформаційно-пізнавального, мотиваційно-ціннісного, операційно-дійового);
 - визначення рівнів показників індивідуальної адаптації (повної адаптованості, часткової адаптованості, дезадаптації);
 - досягнення кінцевого результату (психологічної адаптації військовослужбовців) за критеріями оцінок: відчуття внутрішньої гармонії, «свободи від війни»; успішної професійної реалізації; сімейного благополуччя; задоволеністю вирішенням матеріальних і життєвих проблем; психологічної стабільності особистості; відсутності спроб суїцидів, вживання наркотиків, алкоголізму.

Результати дослідження організаційних ресурсів психологічної реабілітації військовослужбовців показують багатовекторність вирішення існуючої проблеми. Основні зусилля органів управління та фахівців спрямовані на досягнення головного результату роботи з постраждалими військовослужбовцями від бойового стресу – щоб кожен з них одужав, адаптувався до нового для себе мирного середовища, почав працювати і бути щасливою людиною. Але ціну зусиль виконання такого завдання кожен з них має свою. Складність цього процесу вимагає комплексного підходу на всіх етапах психологічної реабілітації, починаючи від підготовки до бойової діяльності до її завершення у вигляді повної адаптованості до мирного життя після війни.

Висновки. Організаційні ресурси психологічної реабілітації військовослужбовців – це сукупність форм і методів, за допомогою яких виконуються психореабілітаційні заходи та створюються передумови досягнення позитивних результатів в лікуванні військовослужбовців.

Організаційні ресурси психологічної реабілітації поділяються на матеріальні, людські та відповідного нормативно-правового забезпечення.

Змістовним напрямком психологічної реабілітації є робота з пораненими військовослужбовцями. Особливо це стосується осіб, які стали інвалідами під час бойових дій.

Пропонується в організаційній моделі психологічної реабілітації розглядати п'ять основних складових: превентивна психологічна реабілітація до участі в екстремальних умовах діяльності; психологічна реабілітація під час виконання бойових завдань; психологічна реабілітація після виведення з зони бойових дій (у місцях постійної дислокації військових частин); психологічна реабілітація військовослужбовців у військових госпіталях; психологічна реабілітація комбатантів, звільнених у запас (за місцем проживання, у військових санаторіях тощо).

Сутність психологічної реабілітації полягає у досягненні психологічної адаптованості військовослужбовців до мирних умов життєдіяльності, поновленні системи взаємин постраждалого і соціального оточення, поверненні думок людини «з фронту – додому», формуванні навичок толерантного поводження, створенні умов для саморозкриття життєвих перспектив особистості тощо.

Перспективи подальших досліджень. Потребує вивчення взаємозалежності ефективності психологічної реабілітації від особливостей прояву індивідуально-психологічних якостей особистості військовослужбовця, його мотиваційної, пізнавальної та афективної сфер.

Література

1. Блінов, О. А. (2019). *Бойова психічна травма*: монографія. Київ : Талком.
2. Блінов, О. А. (2017). Нормативні документи організації та проведення психологічної реабілітації військовослужбовців. *Військова психологія у вимірах війни і миру : проблеми, досвід, перспективи*: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 36–38.
3. Блінов, О. А. (2017). Организация работы отделения психологической реабилитации Ирпенского военного клинического госпиталя. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства* : зб. наук. пр. за матеріалами Всеукраїнського науково-практичного круглого столу (24 березня 2017 р.). Ірпінь, 8–12.
4. Блінов, О. А. (2015). Основні складові моделі психологічної реабілітації комбатантів. *Соціальна робота як правозахисна професія* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 29 квітня 2015 р. Чернівці, 20–23.
5. Блінов, О. А. (2016). Особливості організації психологічної реабілітації та реабілітації в умовах військового госпіталю. *Актуальні проблеми психологічної допомоги, соціальної та медико-психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції* : матеріали міжвідомчої науково-практичної конференції (Київ, 26 травня 2016 р.). Київ, 45–47.
6. Блінов, О. А. (2018). Особливості прояву бойового стресу в поранених комбатантів та шляхи корекції його наслідків. *Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки особистості до виконання завдань в особливих умовах* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 7 червня 2018 р.). Київ, 33–36.
7. Блінов, О. А. (2013). *Соціально-психологічні основи реабілітації в соціальній роботі* : практикум. Київ : НАУ.
8. Блінов, О. А. (2015). Теоретичні уявлення та практичні здобутки психологічної реабілітації поранених комбатантів. *Науковий вісник Чернівецького університету* : зб. наук. пр. Педагогіка та психологія, 7–14.
9. Блінов, О. А., & Степаненко, А. А. (2015). Основні напрямки психологічної реабілітації поранених військовослужбовців. *Перспективи розвитку озброєння та військової техніки Сухопутних військ*. Зб. тез доповідей Міжнар. наук.-техн. конф. (Львів, 14-15 травня 2015 р.). Львів, 234–235.
10. Бриндіков, Ю. Л. (2018). *Реабілітація військовослужбовців учасників бойових дій в системі соціальних служб: теоретико-методичні основи* : монографія. Хмельницький : Видавництво «Поліграфіст».
11. Кіх, А. Ю., Волянський, О. М., & Блінов, О. А. (2015). Проблемні питання організації медико-психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції на госпітальному етапі. *Актуальні проблеми психологічної допомоги, соціальної та медико-психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 3 червня 2015 р.). Київ : НУОУ, 169–171.
12. Лесков, В. О. (2008). Соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців із районів військових конфліктів. *Автореф. дис. ... канд. психол. наук*. Хмельницький.
13. Попелюшко, Р. П. (2020). *Психологічна реабілітація комбатантів при віддалених наслідках стресогенних впливів*: монографія. Київ : Видавництво «Людмила».
14. *Порядок організації та проведення медико-психологічної реабілітації військовослужбовців Збройних Сил України* (2017): метод. реком. [В. В. Стеблюк, І. Ф. Гончаренко, А. В. Швець та ін.]. Київ.
15. Blinov, Oleg. (2014). Psychological rehabilitation of soldiers in combat conditions and after the fight. *European Applied Sciences*, July, 7, 36–37.

References

1. Blinov, O. A. (2019). *Boiova psikhichna travma* [Combat trauma]. Talkom. [In Ukrainian]
2. Blinov, O. A. (2017). Normatyvni dokumenty organizatsii ta provedennya psikhologichnoi reabilitatsii viiskovosluzhbovtiv [Normative documents for the organization and conduct of psychological rehabilitation of servicemen]. In *Viiskova psykhologia u vymirakh viiny i myru: problemy, dosvid, perspektivy*. II International scientific-practical conference, Kyiv, 36–38. [In Ukrainian]
3. Blinov, O. A. (2017, March 24). Organizatsia roboty otdelenia psikhologicheskoi reabyltatsii Irpens'kogo voennogo klinicheskogo hospityalya [Organization of the work of the department of psychological rehabilitation of the Irpen Military Clinical Hospital]. In *Aktualni problemy psikhologichnoi ta sotsialnoi adaptatsii v umovakh kryzovogo suspilstva*. All-Ukrainian round table, Irpin (pp. 8–12). [In Russian]
4. Blinov, O. A. (2015, April 29). Osnovni skladovi modeli psikhologichnoi reabilitatsii kombataniv [The main components of the combatant psychological rehabilitation model]. In *Sotsialna robota yak pravozakhysna profesia: materialy Mizhnar. Scientific-practical conference, Chernivtsi* (pp. 20–23). [In Ukrainian]
5. Blinov, O. A. (2016, May 26). Osoblyvosti organizatsii psikhologichnoi abilitatsii ta reabilitatsii v umovakh viiskovogo hospityalyu [The organization of psychological habilitation and rehabilitation in a military hospital]. In *Aktualni problemy psikhologichnoi dopomogy, sotsialnoi ta medyko-psikhologichnoi reabilitatsii uchastnykiv antyterorystychnoi operatsii*. International scientific-practical conference, Kyiv (pp. 45–47). [In Ukrainian]
6. Blinov, O. A. (2018, June 7). Osoblyvosti proyavu boiovogo stresu v poranenykh kombataniv ta shlyakhy korektsii iogo naslidkiv [The manifestations and management of combat stress in wounded combatants]. In *Filosofsko-sotsiologichni ta psikhologo-pedagogichni problemy pidgotovky osobystosti do vykonannya zavdan v osoblyvykh umovakh*. Scientific conference, Kyiv (pp. 33–36). [In Ukrainian]
7. Blinov, O. A. (2013). *Sotsialno-psikhologichni osnovy reabilitatsii v sotsialnii roboti: praktykum* [Socio-psychological foundations of rehabilitation in social work: a practicum]. NAU. [In Ukrainian]
8. Blinov, O. A. (2015). Teoretychni uyavlenня ta praktychni здобутки psikhologichnoi reabilitatsii poranenykh kombataniv [Theoretical ideas and practical achievements of psychological rehabilitation of wounded combatants]. *Naukovyi visnyk Chernivetskogo universytetu: zb. nauk. pr. Pedagogika ta psykhologia*, 7–14. [In Ukrainian]
9. Blinov, O. A., & Stepanenko, A. A. (2015, May 14–15). Osnovni napryamky psikhologichnoi reabilitatsii poranenykh viiskovosluzhbovtiv [The main directions of psychological rehabilitation of wounded servicemen]. In *Perspektivy rozvytku ozbroynenya ta viiskovoi tekhniki Sukhoputnykh viisk*. International scientific-practical conference, Lviv (pp. 234–235). [In Ukrainian]
10. Bryndikov, Yu. L. (2018). *Reabilitatsia viiskovosluzhbovtiv uchastnykiv boiovykh dii v systemi sotsialnykh sluzhb: teoretyko-metodychni osnovy*: monografiya [Rehabilitation of combatants in the system of social services: theoretical and methodical bases]. Poligrafist. [In Ukrainian]
11. Kikh, A. Yu., Volyanskyi, O. M., & Blinov, O. A. (2015, June 3). Problemni pytannya organizatsii medyko-psikhologichnoi reabilitatsii uchastnykiv antyterorystychnoi operatsii na hospitalnomu etapi [Issues of medical and psychological rehabilitation of participants in the anti-terrorist operation at the hospital stage]. In *Aktualni problemy psikhologichnoi dopomogy, sotsialnoi ta medyko-psikhologichnoi reabilitatsii uchastnykiv antyterorystychnoi operatsii*. Scientific-practical conference, Kyiv, NUOU (pp. 169–171). [In Ukrainian]
12. Leskov, V. O. (2008). Sotsialno-psikhologichna reabilitatsia viiskovosluzhbovtiv iz raioniv viiskovykh konfliktiv [Socio-psychological rehabilitation of servicemen from military conflict areas]. *Avtoref. dys. ... kand. psykhol. nauk*. Khmelnytskyi. [In Ukrainian]
13. Popelyushko, R. P. (2020). *Psikhologichna reabilitatsia kombataniv pry viddalenykh naslidkakh stresogenykh vplyviv* [Psychological rehabilitation of combatants with long-term stress effects]. Lyudmyla. [In Ukrainian]
14. Steblyuk, V. V., Goncharenko, I. F., Shvets, A. V. (Eds.). (2017). *Poryadok organizatsii ta provedennya medyko-psikhologichnoi reabilitatsii viiskovosluzhbovtiv Zbroinykh Syl Ukrainy* [Organization and procedure of medical and psychological rehabilitation of servicemen of the Armed Forces of Ukraine]. [In Ukrainian]
15. Blinov, Oleg. (2014). Psychological rehabilitation of soldiers in combat conditions and after the fight. *European Applied Sciences*, July, 7, 36–37.

Відомості про автора

Блінов Олег Анатолійович, доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри соціальних технологій Національного авіаційного університету, Київ, Україна.

Blinov, Oleg, Doctor of Psychological Sciences, Associate Professor, Professor of Social Technologies, National Aviation University, Kyiv, Ukraine.

E-mail: Blinov09@bigmir.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9523-0233>

Отримано 24 січня 2022 р.
Рецензовано 2 лютого 2022 р.
Прийнято 7 лютого 2022 р.